

Stolta söndagsförkunnelser räcker inte för att minska välfärdsgapet inom EU

Hufvudstadsbladet den 24 november 2017

Förra veckan stod Sverige som värd för ett EU-toppmöte för rättvisa jobb och tillväxt. Stats- och regeringscheferna samlades för att proklamera EU:s pelare för sociala rättigheter och därmed sätta sociala prioriteringar och social rättvisa i centrum för unionens verksamhet.

Men, efter den finansiella krisen räcker inte stolta deklamationer och till intet förpliktigande förkunnelser. EU genomgår sin allvarligaste kris sedan undertecknandet av Romfördraget för 60 år sedan till följd av de senaste årens finansiella kris, flyktingkris och brexitkris. För att finna en bättre balans mellan marknadsintegration och social rättvisa krävs därför att själva ansvarsfördelningen mellan överstaten och medlemsstaterna tas upp på agendan.

Den finansiella krisen har dragit isär Europa. Trots att EU satt kampen mot fattigdom och socialt utanförskap som en av EU:s toppprioriteringar genom Europa 2020-strategin har utvecklingen i bästa fall varit oförändrad, men i många medlemsländer gått i motsatt riktning. Enligt den senaste sammanställningen från EU:s egen statistikbyrå, Eurostat, riskerar var fjärde EU-medborgare att hamna i fattigdom eller social utslagning – runt 120 miljoner européer. Och skillnaderna mellan länderna är stora. Värst är situationen i Bulgarien, Rumänien och Grekland, medan medborgarna i Finland liksom i Tjeckien och Nederländerna löper betydligt lägre risk att drabbas av fattigdom eller social utslagning.

Även arbetslösheten drabbar länderna olika hårt. Ungefär var femte grek och spanjor har blivit arbetslös i spåren av krisen medan Tjeckien och Tyskland endast har en arbetslöshet på 2,7 respektive 3,6 procent. Ungdomsarbetslösheten varierar mellan 7,1 procent i Tyskland och 47,3 procent i Grekland. Risken är således att ett bestående välfärdsgap är på väg att etablera sig mellan Europas välmående ekonomier och de länder som halkat efter.

Unionssamarbetet står således inför en gigantisk social och ekonomisk utmaning samtidigt som sökandet efter lösningar sker mot bakgrund av stora framgångar i Europa för de politiska krafter som vill rulla tillbaka EU-samarbetet, minska rörligheten på den inre marknaden och stänga gränserna. Storbritanniens val att lämna EU-samarbetet är det tydligaste uttrycket för detta missnöje, vars konsekvenser för Europa vi hittills endast anar.

På pappret har EU-samarbetets sociala dimension fått ökad vikt sedan Lissabonfördraget 2009 då rättighetsstadgan och målet om en social marknadsekonomi skrevs in i fördraget. Genom Europa 2020-strategin har också unionen åtagit sig att bland annat lyfta minst 20 miljoner européer ur fattigdom. Med den nu framförhandlade pelaren för sociala rättigheter tar EU nästa steg i denna utveckling.

Men frågan är om dessa gemensamma värderingar och till intet förpliktigande rättigheter är tillräckliga för att tillgodose unionens höga ambitioner? Eller krävs en mer gemensam

arbetsmarknadspolitik, mer sociala investeringar och en gemensam europeisk socialförsäkring för att möta den sociala utmaningen? I en kommande internationell forskarvolym – Bridging the prosperity gap in the EU: the social challenge ahead (Edward Elgar 2018) – analyserar vi tillsammans med ledande svenska forskare inom ekonomi, juridik och statsvetenskap den stora sociala, ekonomiska och politiska utmaning som EU-samarbetet står inför.

Slutsatsen är att de sammanflätade kriserna visar att EU:s grundkonstruktion är ofullständig och inte formad för att hjälpa de värst utsatta länderna eller ens de individer som mest behöver det i kristider. Tvärtom vilar ansvaret för social rättvisa på medlemsstaterna själva, där variationen i ambitionsnivå är betydande mellan medlemsländerna. Därför menar också EU-ledarna väldigt olika saker när de talar om det "sociala Europa". Somliga avser betydande omfördelning genom en ambitiös välfärdsstat medan andra avser minimalistöd till de allra fattigaste. Somliga menar att medlemsstaterna själva bör ansvara för detta medan andra anser att EU bör ha en mer framskjuten roll för att åstadkomma social rättvisa.

Värden för toppmötet – Sveriges statsminister Stefan Löfven – slog tillsammans med EU-kommissionens ordförande Jean Claude Juncker nyligen fast i en debattartikel att "ett rättvisare och mer socialt Europa måste vara själva kärnan i vår union." Men vägen dit är hölj i dunkel. En union där klyftan mellan "vinnare" och "förlorare" på den europeiska integrationen tillåts växa är dömd att misslyckas. Därför borde Löfven och Juncker verka för att diskussionen om gemensamma sociala prioriteringar också adresserar konkreta frågor som rör ansvarsfördelningen mellan överstaten och medlemsstaterna.

Tre exempel på sådana frågor som forskarna i vår bok lyfter fram som särskilt avgörande för möjligheten att minska välfärdsgapet är:

- Hur ska socialförsäkringarna och EU-medborgarnas sociala rättigheter organiseras i framtidens EU, på nationell eller europeisk nivå?
- Vilken politisk nivå ska bära huvudansvaret för att tackla ungdomsarbetslösheten och det växande välfärdsgapet mellan generationer?
- Ska EU-länderna ta ett gemensamt ansvar för att skapa effektiva och opartiska samhällsinstitutioner, eller är detta en fråga för varje medlemsstat för sig?

EU:s framtida betydelse kommer av allt att döma att bero på dess förmåga att minska det välfärdsgap som kriserna skapat. Det ansvaret kan inte dagens EU:s ledare frånhända sig genom att proklamera stolta söndagsförkunnelser.

Ulf Bernitz

Moa Mårtensson

Lars Oxelheim

Thomas Persson